

Univerzitet u Nišu
Prirodno-matematički fakultet
Departman za hemiju
Katedra za neorgansku hemiju

Hemija prelaznih metala sa koordinacionom hemijom

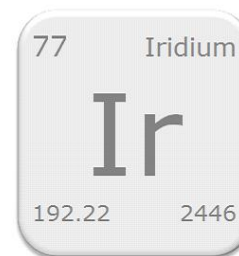
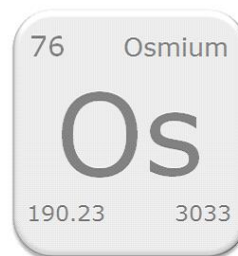
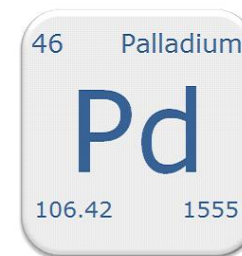
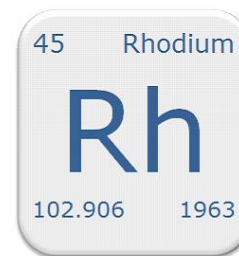
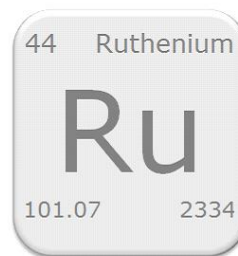
Školska: 2017/2018. godina

Prof. dr Nenad S. Krstić

M11_P23

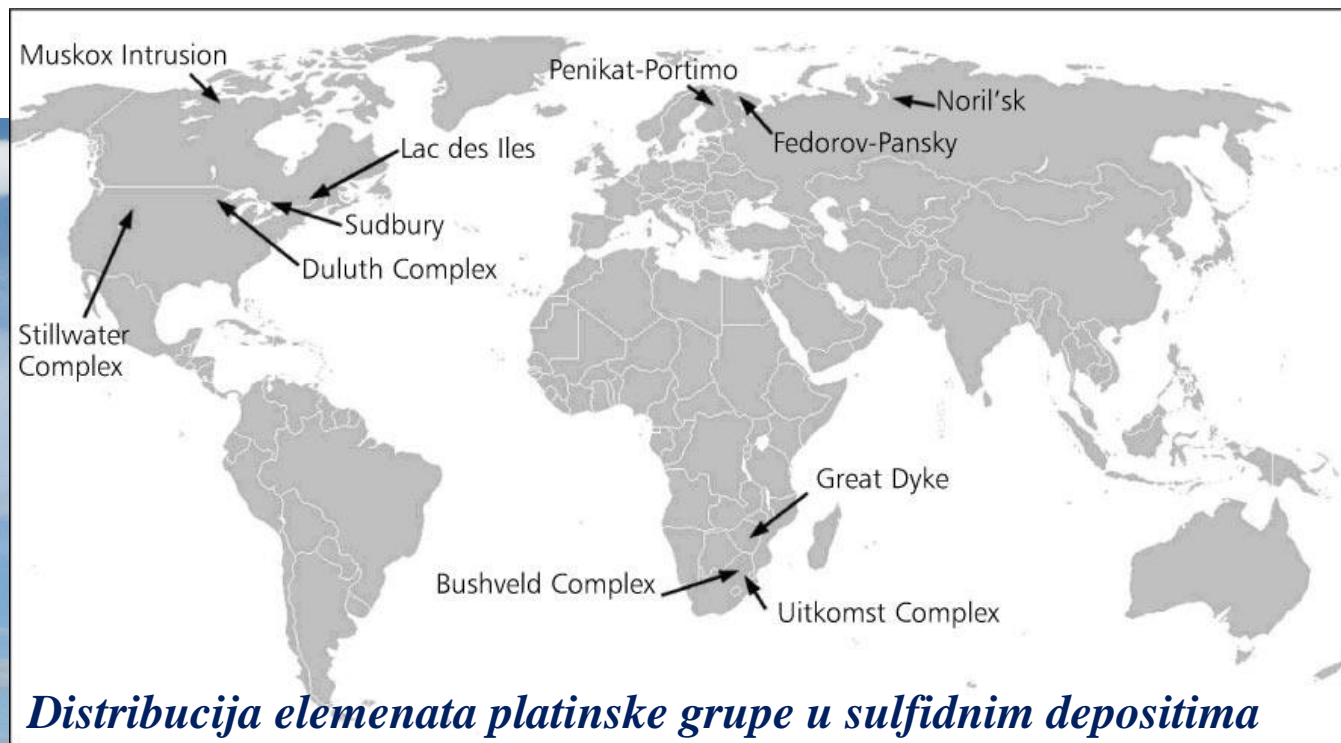
PLATINSKI METALI

- U platinske metale ubrajaju se rutenijum, rodijum, paladijum, osmijum, iridijum i platina.
- Verovatne elektronske konfiguracije ovih metala su:

- Iz valentnih elektronskih konfiguracija vidi se izrazitija težnja lakših platinskih metala da popune 4d-energetske podnivoje.

- Kod teških metala takva težnja je slabije izražena, verovatno zbog relativne stabilnosti 6s- energetske podnivoa.
- Međutim, razlika u elektronskim konfiguracijama elemenata koji su u periodnom sistemu jedan ispod drugog, ne utiče bitno na njihove osobine.
- To su retki elementi, platina je među njima najrasprostranjeniji metal sa oko 10^{-6} % u Zemljinoj kori, a ostalih elemenata ima za oko red veličine manje, reda 10^{-7} %.

- U prirodi se mogu naći samородni platinski metali u obliku prirodnih legura, kao na primer Os – Ir.
- Rude bogate platinom obično sadrže vrlo malo osmijuma, i po pravilu u rudama se nalaze ne samo platinski metali već i drugi plemeniti metali: Cu, Ag i Au.
- Platinskih metala ima i u arsenidima i sulfidima drugih metala.

➤ Najznačajniji izvor za dobijanje ovih metala su Cu–Ni rude u Južnoj Africi, a ima ih i na teritoriji Kanade i Rusije.

➤ U Srbiji se u vrlo malim količinama neki od ovih metala dobijaju u procesu prerade rude bakra u Boru i Majdanpeku.

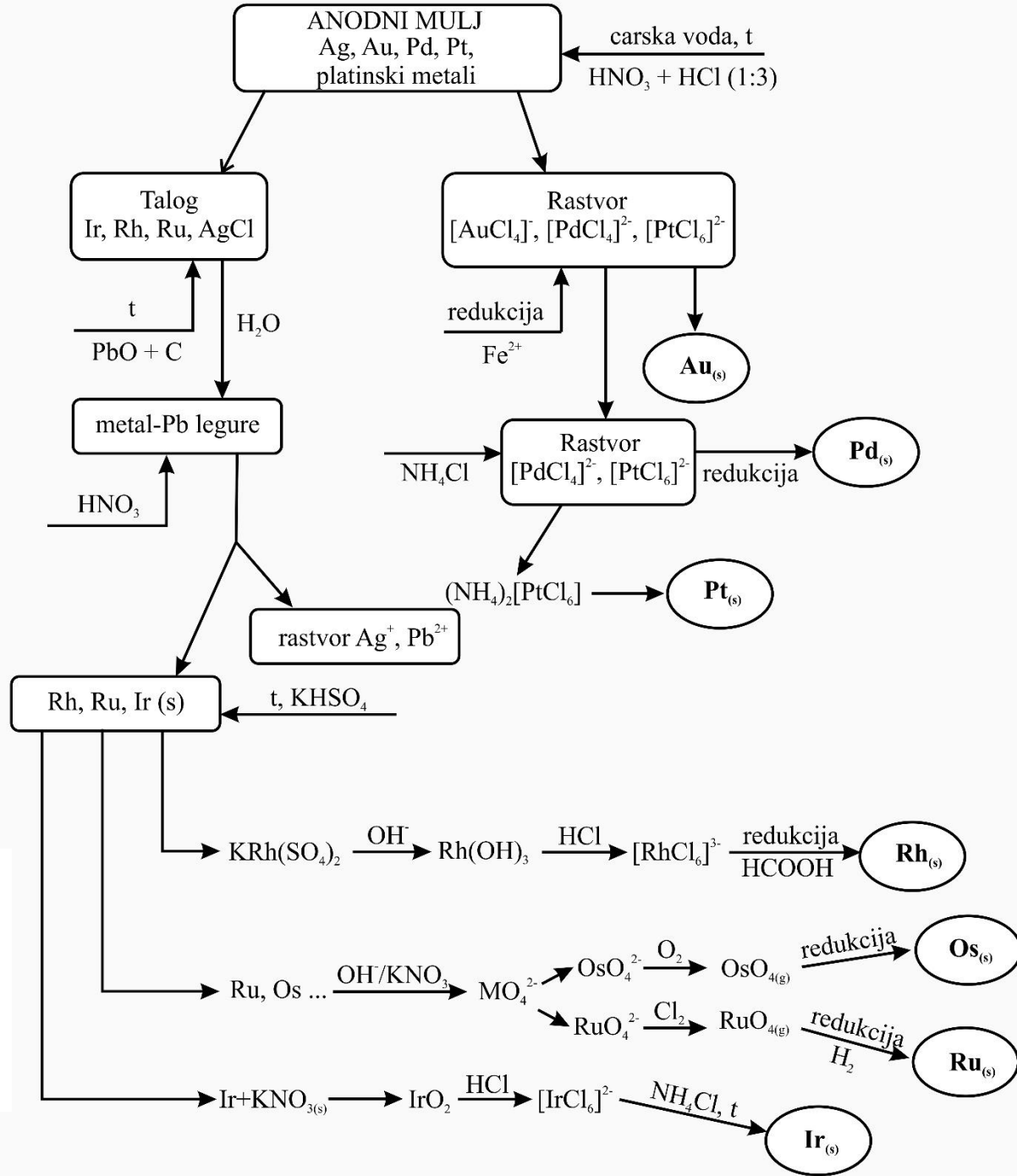

- Izdvajanje i prečišćavanje ovih elemenata izvodi različitim postupcima.
- Ni–Cu sulfidne rude iz Južne Afrike se koncentrišu flotacijom, a potom mešaju sa koksom i peskom i tope u Besemerovom konvektoru.
- Cu–Ni sulfidni kamenac se potom topi sa Na_2SO_4 do odgovarajućih sulfida, koji se potom oksiduju, redukuju ugljenikom i izlivaju u anode sirovog metala.
- Anodni mulj iz elektrolitičkih kada koji ostaje posle elektrolize Cu(Ni) sadrži platinske metale, Ag i Au.
- Iz takvih koncentrata, pojedinačni metali se razdvajaju složenim postupcima rastvaranja, taloženja, kristalizacije različitih soli, ekstrakcije, jonske izmene; koji su dovoljno usavršeni da se isti prerađuju u metale čistoće 99,5%.

➤ U tim postupcima, metali se dobijaju u obliku praha određenih soli, kao $(\text{NH}_4)_2\text{PtCl}_6$, Na_3RhCl_4 , Na_2PdCl_6 , a sve se one razlažu na povišenoj temperaturi do odgovarajućeg platinskog metala ili oksida OsO_4 i RuO_2 .

➤ Inače, svi ovi elementi se mogu izdvojiti iz kiselih rastvora redukcijom cinkom, molekulskim kiseonikom, oksalnom ili mravljom kiselom ili pak elektrolizom.

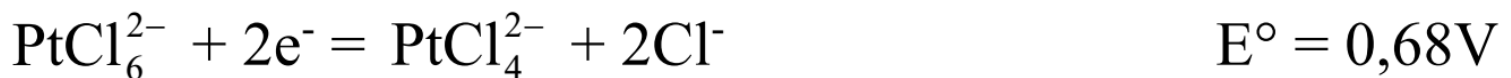
Šematski prikaz dobijanja i razdvajanja platinskih metala iz anodnog mulja koji je dobijen prilikom elektrolitičke rafinacije nikla

- Platinski metali se široko primenjuju kao katalizatori.
- Razvijeni su tehnološki postupci redukcije njihovih soli na različitim nosačima, pa tako nastaju odgovarajući katalizatori na Al_2O_3 , reni-niklu, Fe_2O_3 , V_2O_5 .
- Svi ovi metali imaju visoke tačke topljenja i ključanja koje u nizu opadaju sa porastom atomskog broja elemenata.

- Ovi metali su neuobičajeno otporni na dejstvo kiselina.
- Neoksidujuće kiseline uopšte ne deluju na platinske metale, a i one koje su oksidaciona sredstva nisu mnogo efikasna.
- U azotnoj kiselini rastvara se samo Pd, a "*carska voda*" rastvra metalni Pd, Pt i osmijum u prahu.
- Ostali elementi su nerastvorni u svim kiselinama sve do 100°C.
- Ovakva inertnost platinskih metala nije posledica vrednosti standardnih elektrodnih potencijala koji su čak niži nego kod Au.
- U "*carskoj vodi*" rastvaraju se metali koji imaju veće vrednosti standardnih elektrodnih potencijala, tako da je njihova otpornost na dejstvo kiselina posledica pasivizacije, a njihova inertnost prema hloridnom jonu, koji lako razara različite proizvode nastale pasivizacijom, teško se može objasniti.

- Svi platinski metali su inertni i teško stupaju u reakcije sa drugim elementima i teško se rastvaraju.
- Ru i Os ne reaguju sa mineralnim kiselinama (rastvaraju se tek posle alkalnog topljenja sa Na_2O_2 i NaOH).
- Rh i Ir su otporni na dejstvo kiselina, nerastvorni su i u carskoj vodi (na temperaturi crvenog usijanja oksiduju se hlorom do MCl_3).
- Pd se rastvara u HNO_3 kiselini, a Pt u carskoj vodi, na vazduhu i koncentrovana HCl polako rastvara ovaj metal:

- Platina nije baš tako inertan metal, što se obično misli na prvi pogled, ona katalizuje više od 60 oksido-redukcionih i reakcija razlaganja (na primer razlaganje N_2H_4 do N_2 i NH_3).
- Pd i Pt reaguju sa rastopima alkalnih oksida i peroksida, sa flurom i hlorom na temperaturi usijanja, pa zato pri radu sa Pt posuđem u laboratoriji treba voditi računa o tome da ona može da reaguje i sa P, Si, As, Pb, Sb, S, Se pa u platinskom posuđu ne treba zagrevati jedinjenja ovih elemenata koja se mogu redukovati.
- Pd i Pt mogu da adsorbuju velike količine H_2 (na 80°C i $p = 100\text{kPa}$, jedna zapremina Pd adsorbuje 900 zapremina vodonika, što odgovara sastavu $\text{PdH}_{0,7}$, što znači da postoji izvesna hidridna faza na paladijumu, a H_2 može i da difunduje kroz Pd).

Hemija platinskih metala

- U hemijskom pogledu svi platinski metali su slični na neki način, mada svaki od njih poseduje određene specifičnosti vezane za različitu stabilnost oksidacionih stanja i stereochemiju jedinjenja.
- Sa elementima VIII grupe periodnog sistema kojoj formalno pripadaju, ovi metali nemaju mnogo zajedničkih osobina.
- Neko ponašanje slično reakcijama Fe, Co i Ni ovi elementi ispoljavaju pri građenju kompleksa sa π -kiselinama kao ligandima.
- Neka generalna analogija među njima je u sledećem:
  1. ***Binarna jedinjenja.*** Ovi elementi grade okside, sulfide, fosfide, ali su najznačajnija binarna jedinjenja – halogenidi. Paladijum gradi nitrat i sulfat.

2. *Hemija vodenih rastvora.* To je istovremeno hemija kompleksnih jedinjenja jer ovi elementi ne grade proste akva jone. U vodenim rastvorima perhlorne kiseline Ru(II), Rh(III) i Pd(II) postoje kao joni. U kiselinama čiji su anjoni dobri kompleksirajući agensi, postoje acido kompleksi ovih jona.

Mnogi na prvi pogled prosti rastvori, kao $\text{RhCl}_3 \times 3\text{H}_2\text{O}$ na primer, su vrlo složenog sastava. Brojni kompleksni joni sa halogenim anjon-liganima i N-donor ligandima grade soli rastvorne u vodi i za većinu njih proučena je kinetika izmene liganada iz nekoliko razloga:

- a) proučavanje trans-efekta, posebno u kompleksima Pt(II).
- b) proučavanje razlika u mehanizmu izmene liganada među jonima koji pripadaju različitim prelaznim serijama (I, II, III) analogne elektronske konfiguracije.
- c) zbog proučavanja neobično brzih procesa prenosa elektrona u kompleksnim jonima teških metala.

3. Jedinjenja sa π -kiselinama. Osim Pd i Pt ostali platinski metali grade binarne karbonile koji su uglavnom polinuklearna jedinjenja.

Supstituisane karbonile grade svi metali i to prevashodno karbonihalogenide. Rutenijum gradi kompleks i sa nitrozil ligandom.

Hemija kompleksa platinskih metala sa trisupstituisanim fosfinima i fosfitima je dosta obimna, a neki od tih kompleksa su važni katalizatori.

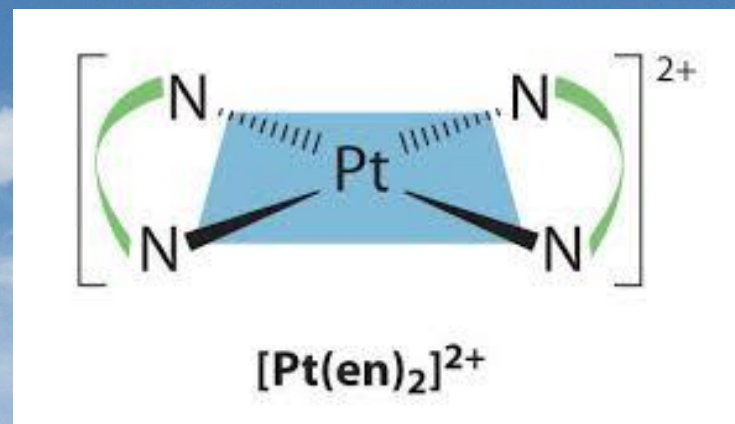
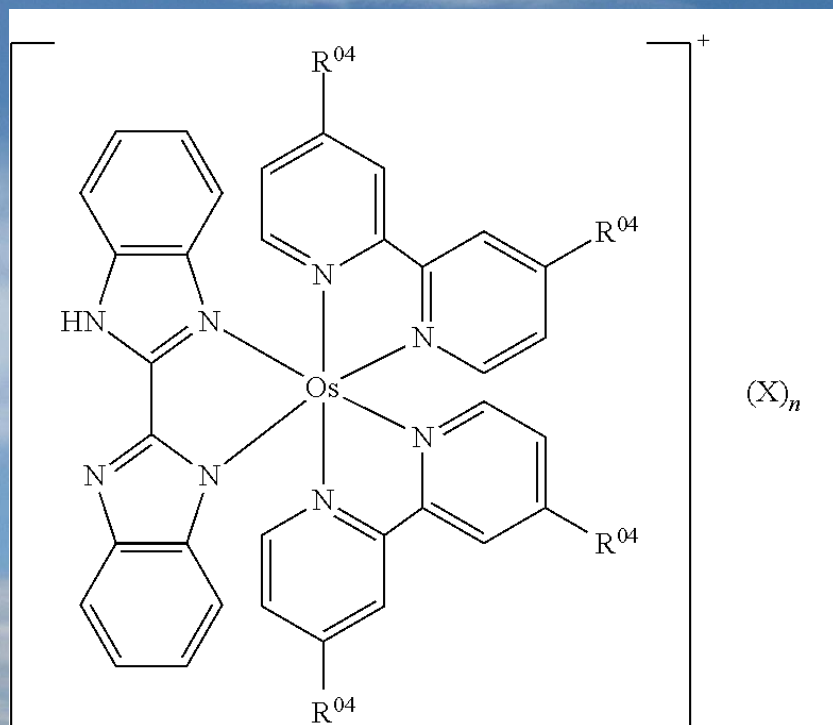
Svi ovi elementi grade komplekse sa ligandima koji se vezuju preko C – atoma i to olefinima i acetilenom, a Pd(II) gradi π -alilne komplekse.

4. Stereohemija. Većina kompleksa metala M(II) i M(IV) je oktaedarske strukture sa koordinacionim brojem metala 6.

Jedinjenja metala d^8 -konfiguracije (Rh(I), Ir(I), Pd(II), Pt(II)) su kvadratno-planarne strukture sa koordinacionim brojem 4.

U nekim kompleksima Os i Ir imaju koordinacione brojeve veće od 6.

5. Stepen oksidacije. Platinski metali grade jedinjenja sa stepenom oksidacije od 0 do +8. Osnovni i mogući stepeni oksidacije platinskih metala prikazani su u Tabeli

Ru	Os	Rh	Ir	Pd	Pt
0	0	0	0	0	0
-	-	1	1	-	-
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	-	-
4	4	4	4	4	4
5 ^{ab}	5 ^{ab}	5 ^a	5 ^a	5 ^a	5 ^a
6 ^{ab}	6 ^{ab}	6 ^a	6 ^a	6 ^a	6 ^a
7 ^{ab}	7 ^{ab}	-	-	-	-
8	8^{ab}	-	-	-	-

Najvažnija oksidaciona stanja su bold-iranim i crvenim fontom
^au fluoridima i fluorokompleksima
^bu oksidima i oksoanjonima

- Maksimalni stepen oksidacije metala opada od +8 (Ru) do +4 (Pd).
- Teži platinski metali lakše grade jedinjenja sa visokim oksidacionim stanjem i ista su stabilnija, što je posledica opadanja uticaja jezgra na d-elektrone sa porastom glavnog kvantnog broja.
- Na osnovu podataka iz tabele, zaključuje se da su stabilnija jedinjenja nekog elementa u nižem oksidacionom stanju sa porastom atomskog broja elementa.
- Oksoanijone grade Ru i Os u visokim oksidacionim stanjima.
- Oksokatjone grade takođe Ru i Os i to: RuO_2^{2+} i OsO_2^{2+} .

- Monoatomski katjoni platinskih metala se retko mogu sresti u vodenim rastvorima.
- Poznati su samo tetra akvapaladijum $[\text{Pd}(\text{H}_2\text{O})_4]^{2+}$ i eventualno heksaakvarodijum(III) $[\text{Rh}(\text{H}_2\text{O})_6]^{3+}$.

RUTENIJUM I OSMIJUM

➤ *Otkriće:* 1844, Karl Karlovich Klaus

➤ *Ime:* latinska reč „Ruthenia“ - Rusija

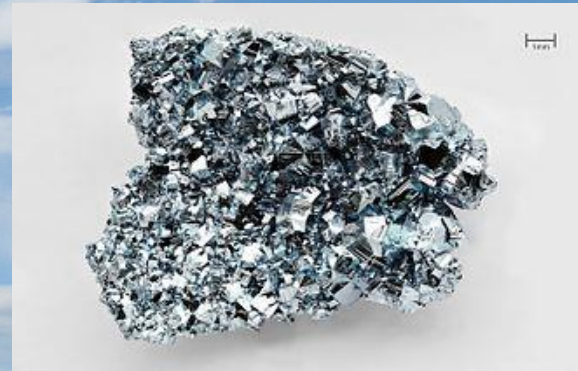
Atomski broj	44
Grupa	8
Perioda	5
Kategorija	d-metal
A_r	101,07
Elek. konf.	[Kr] 4d ⁷ 5s ¹

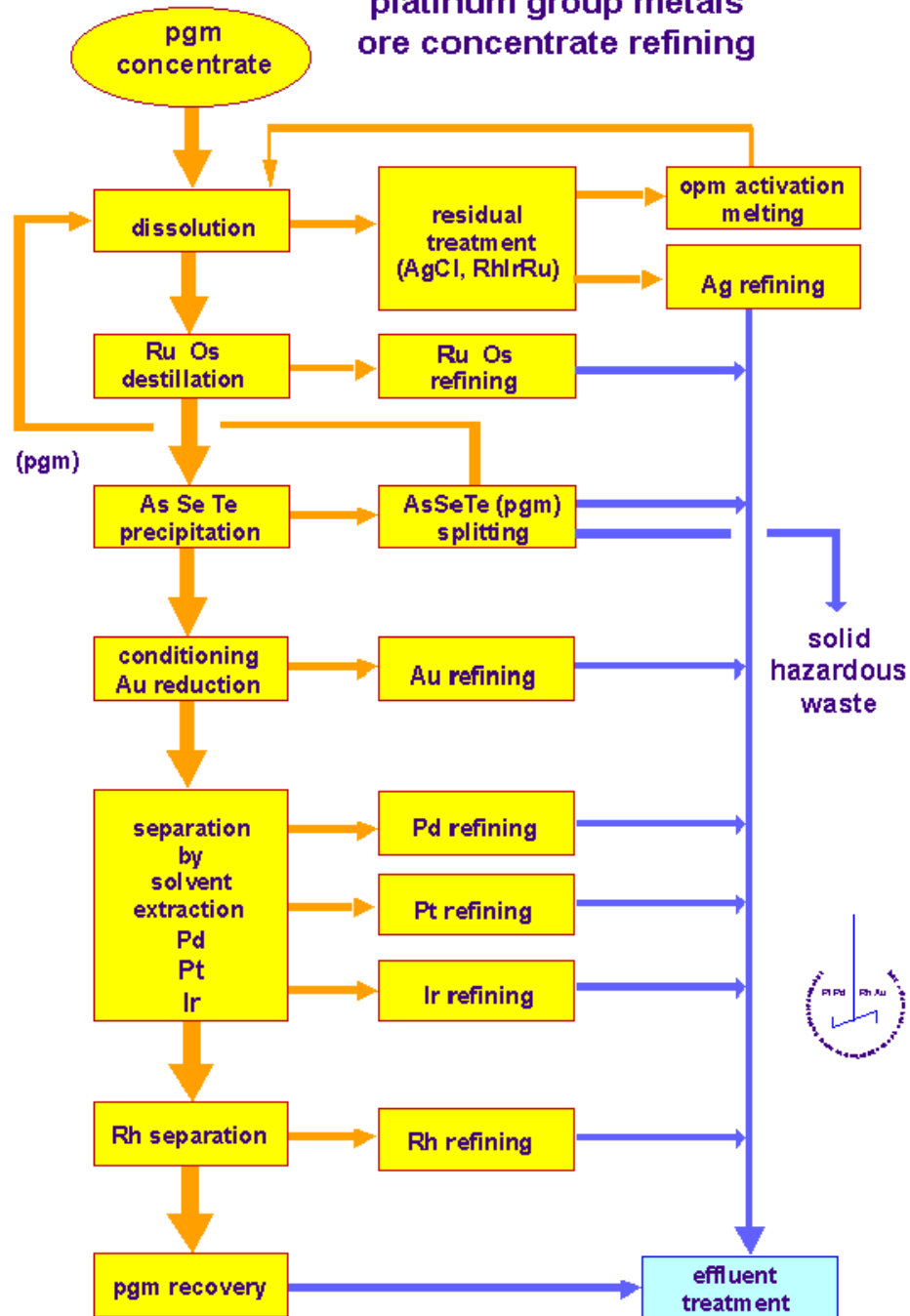

➤ *Otkriće:* 1803, Smithson Tennant

➤ *Ime:* grčka reč „osme“ - miris

Atomski broj	76
Grupa	8
Perioda	6
Kategorija	d-metal
A_r	190,23
Elek. konf.	[Xe] 4f ¹⁴ 5d ⁶ 6s ²

Proizvodnja i rezerve

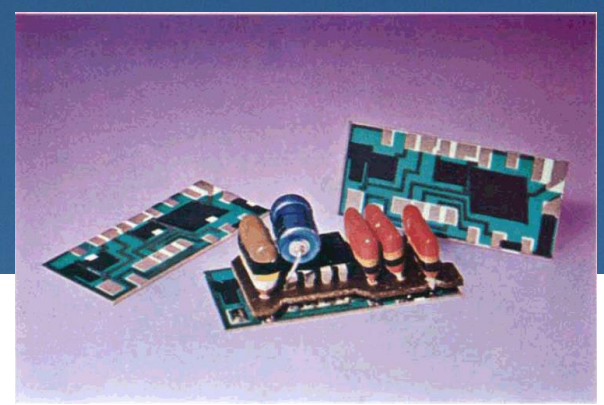
➤ *Rutenijum:*

■ Top 3 producers	1) South Africa 2) Russia 3) Zimbabwe
■ Top 3 reserve holders	1) South Africa 2) Russia 3) USA

➤ *Osmijum:*

■ Top 3 producers	1) South Africa 2) Russia 3) Zimbabwe
■ Top 3 reserve holders	1) South Africa 2) Russia 3) USA

➤ *Rutenijum:*

- Elektronska industrija (čipovi, elektrostatički kontakti)
- Rutenijum oksid se koristi u hemijskoj industriji da se njime „presvlače“ anode u elektrohemijskom postupku dobijanja hlora.
- Katalizator (amonijak, sirćetna kisleina – proizvodnja)
- Rutenijumova jedinjenja se mogu koristiti u solarnim ćelijama
- Legura sa platinom se koristi u industriji nakita

➤ *Osmijum:*

- Koristi se za pravljenje čvrstih legura, igala.
- kao katalizator

Fizičke osobine

▼ Rutenijum

■ Group	8	■ Melting point	2333°C, 4231°F, 2606 K
■ Period	5	■ Boiling point	4147°C, 7497°F, 4420 K
■ Block	d	■ Density (g cm ⁻³)	12.1
■ Atomic number	44	■ Relative atomic mass	101.07
■ State at 20°C	Solid	■ Key isotopes	¹⁰¹ Ru, ¹⁰² Ru, ¹⁰⁴ Ru
■ Electron configuration	[Kr] 4d ⁷ 5s ¹	■ CAS number	7440-18-8
■ ChemSpider ID	22390	ChemSpider is a free chemical structure database	

▼ Atomic data

■ Atomic radius, non-bonded (Å)	2.13			■ Covalent radius (Å)		1.36		
■ Electron affinity (kJ mol ⁻¹)	101.31			■ Electronegativity (Pauling scale)		2.2		
■ Ionisation energies (kJ mol ⁻¹)	1 st	2 nd	3 rd	4 th	5 th	6 th	7 th	8 th
	710.18	1617.09	2746.94	-	-	-	-	-

Osmiujum ?

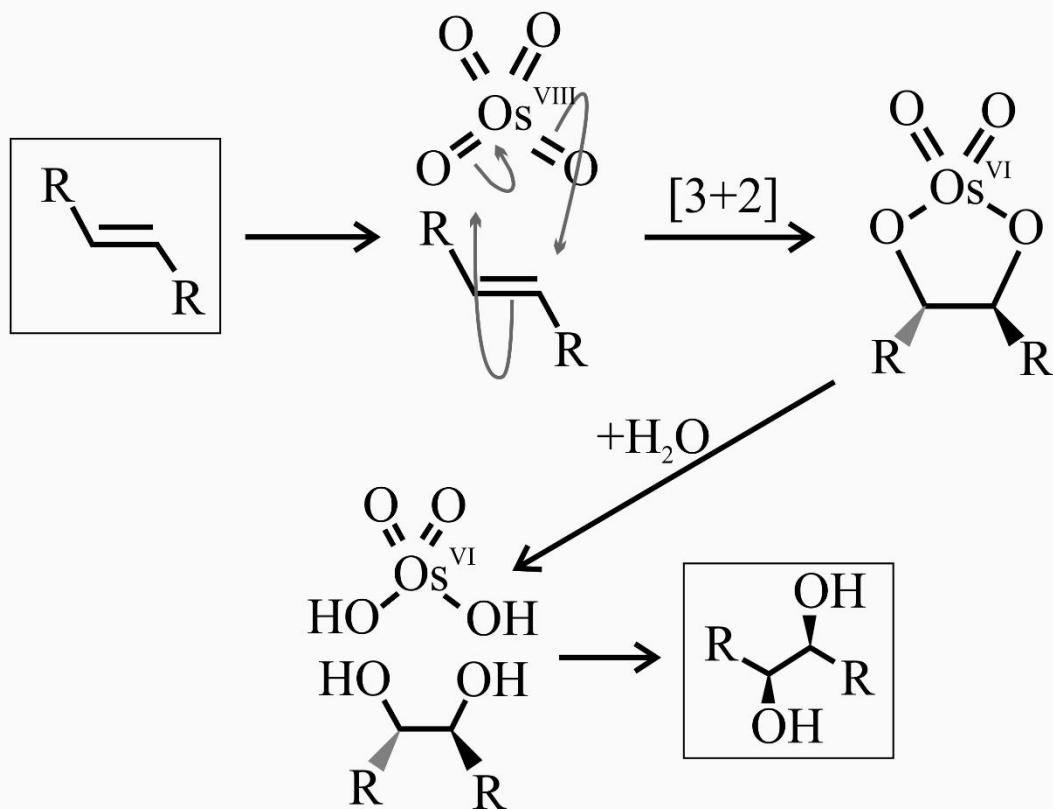
■ Group	8	■ Melting point	3033°C, 5491°F, 3306 K
■ Period	6	■ Boiling point	5008°C, 9046°F, 5281 K
■ Block	d	■ Density (g cm ⁻³)	22.5872
■ Atomic number	76	■ Relative atomic mass	190.23
■ State at 20°C	Solid	■ Key isotopes	¹⁹² Os
■ Electron configuration	[Xe] 4f ¹⁴ 5d ⁶ 6s ²	■ CAS number	7440-04-2
■ ChemSpider ID	22379	ChemSpider is a free chemical structure database	

Atomic data ?

■ Atomic radius, non-bonded (Å)	2.16			■ Covalent radius (Å)		1.36		
■ Electron affinity (kJ mol ⁻¹)	106.1			■ Electronegativity (Pauling scale)		2.2		
■ Ionisation energies (kJ mol ⁻¹)	1 st	2 nd	3 rd	4 th	5 th	6 th	7 th	8 th
	814.165	-	-	-	-	-	-	-

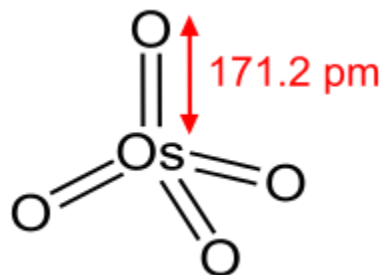
Hemijske osobine

- Karakteristična osobina rutenijuma (Ru) i osmijuma (Os) je njihova sposobnost da se oksiduju i grade isparljive tetrokside RuO_4 - narandžaste boje i OsO_4 – bezbojno jedinjenje.
- To su jaka oksidaciona sredstva koja mogu da oksiduju olefine i *cis*-diole.

- Primenjuju se i za bojenje bioloških preparata pošto ih organska jedinjenja redukuju; to su inače energične i opasne reakcije ovih otrovnih jona.
- Rastvaranjem u bazama daju okso anjone RuO_4^{2-} i stabilan $[\text{OsO}_4(\text{OH})_2]^{2-}$ -jon.

- Pri visokim koncentracijama Cl^- -jona Ru gradi $[\text{RuCl}_6]^{2-}$ -jon koji u vodenom rastvoru zamenjuje Cl^- -ligand vodom:

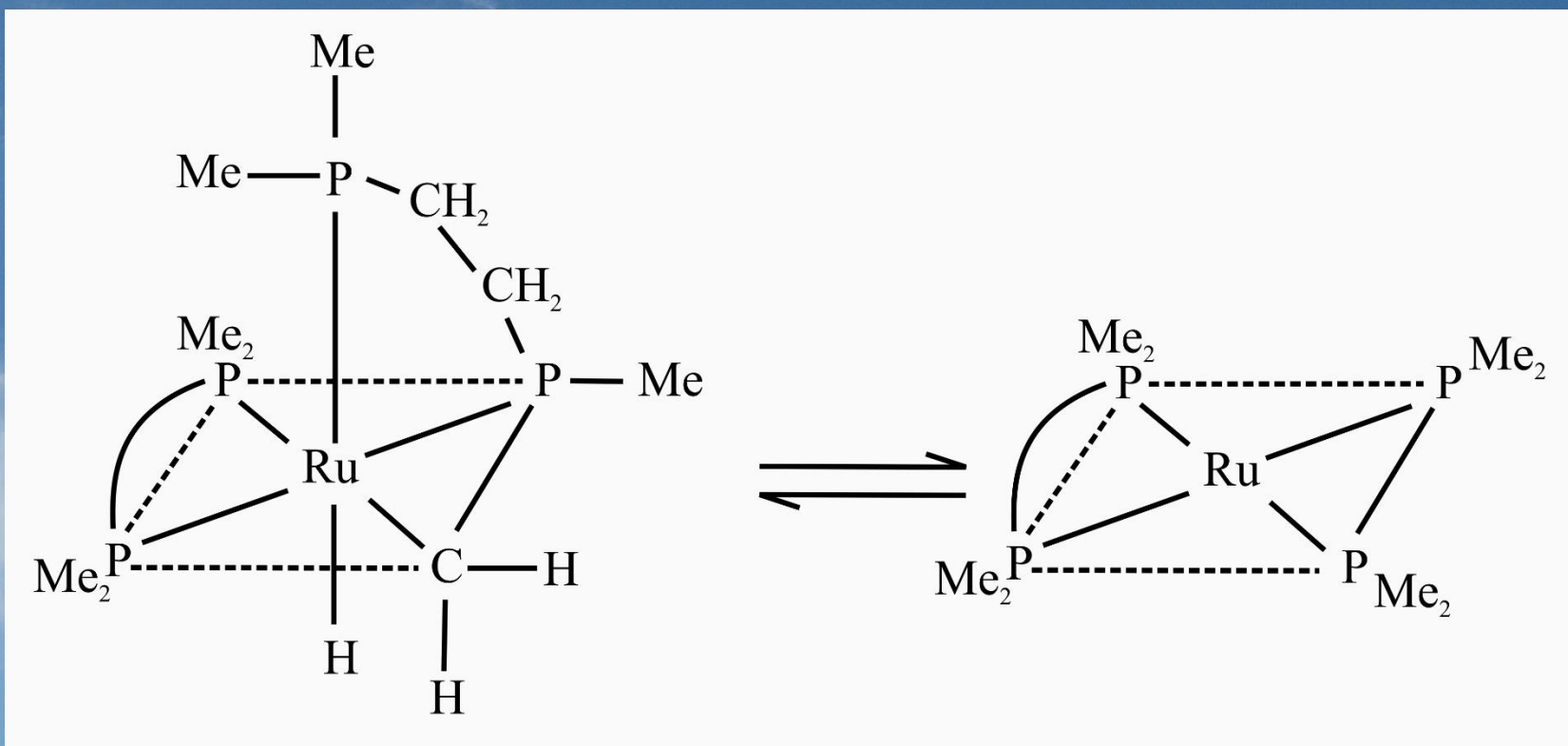
- Sa smanjenjem broja Cl^- -jona brzina izmene liganada naglo opada.

Pregled kompleksnih jona Ru i Os

Kompleksi M(II)-jona, d^6 konfiguracija	Karbonili, sa supstituisanim fosfin-ligandima, sa etanolom (etoksi-kompleksi).
Kompleksi M(III)-jona d^5 konfiguracija	Kompleksi oktaedarske strukture sa koordinacionim brojem 6 i to amino-kompleksi, amino-hloro-akva i halogenidni kompleksi.
Kompleksi M(IV)-jona, d^4 konfiguracija	Halogenidni kompleksi oktaedarske ili deformisano oktaedarske strukture.
Kompleksi M(V)-jona, d^3 konfiguracija	Poznati su samo sa fluoridnim jonom $[MF_6]^-$
Kompleksi M(VI), (VII) i (VIII)	Sa visokim oksidacionim stanjem metala najpoznatiji su okso anjoni MO_4^- , oksi halogenidi $OsOCl_4$, Ru_2OCl_5 , nitridni kompleks $[OsO_3N]^-$

- Ru(II) gradi karbonilne i fosfinske komplekse kao i ostali platinski metali.
- Grupa CO uvodi se u strukturu kompleksa direktno, dejstvom mravlje kiseline ili alkohola u alkalnoj sredini.
- Dejstvom CO na $\text{RuCl}_3 \times 3\text{H}_2\text{O}$ u etanolu i uvođenjem trisupstituisanog fosfina nastaje *trans*-izomer kompleksa tipa $\text{O} \equiv \text{C-RuHL}_4$.

- Redukcijom $trans\text{-RuCl}_2(\text{Me}_2\text{PCH}_2\text{CH}_2\text{PMe}_2)_2$, dihlorobis(1,2 dimetilfosfinoetana) rutenijuma u tautomernoj ravnoteži H^- jon prelazi sa metala na ligand i obrnuto.

Primer kompleksa Ru(II) koji može da prenosi hidrid-jon sa metala na ligand, kao model za proučavanje prenosa vodonika u biološkim sistemima

RODIJUM I IRIDIJUM

➤ *Otkriće:* 1803, William Hyde Wollaston

➤ *Ime:* grčka reč „rhodon“ –kao ruža obojen

Atomski broj	45
Grupa	9
Perioda	5
Kategorija	d-metal
A_r	102,906
Elek. konf.	[Kr] 4d ⁸ 5s ¹

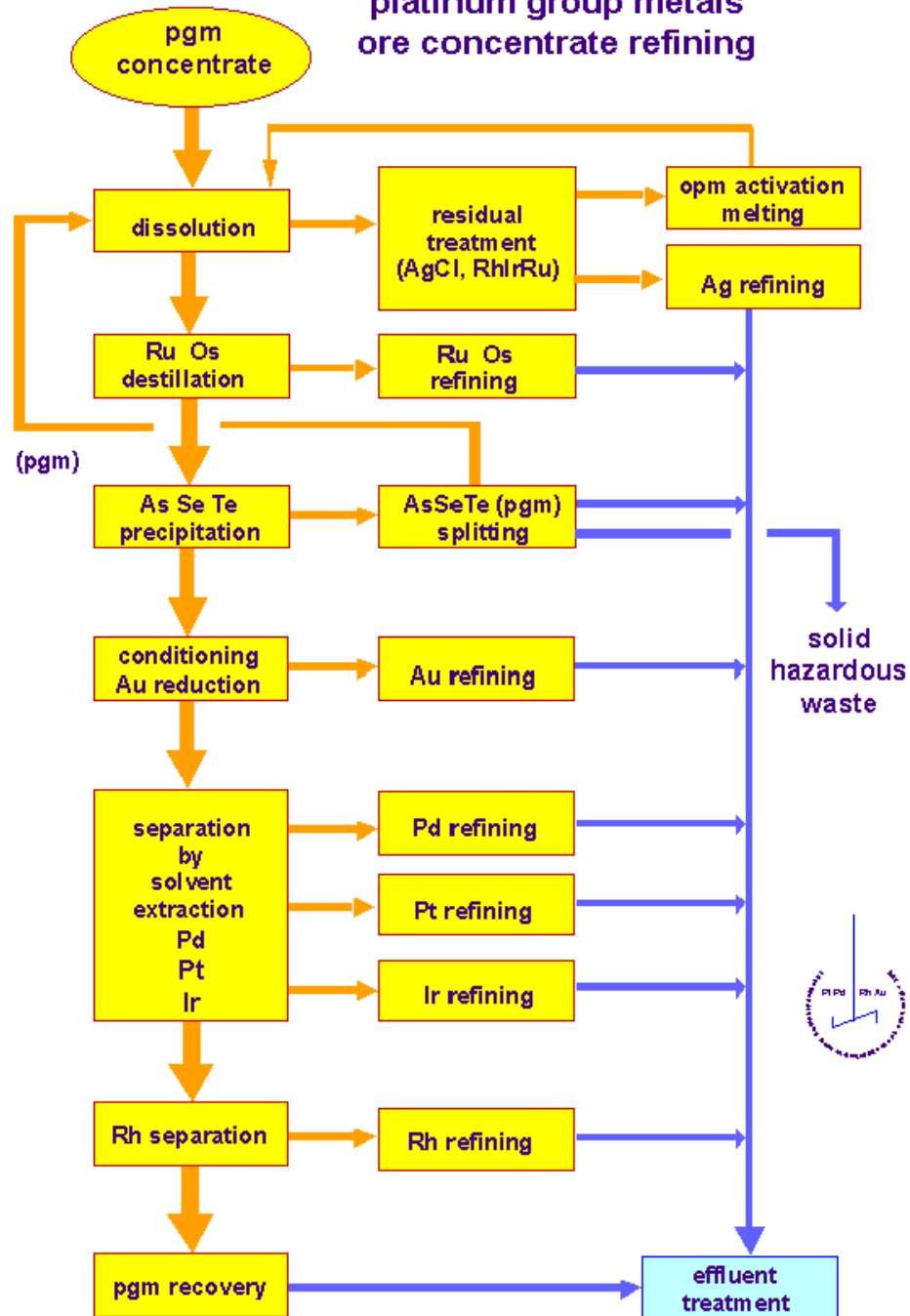
➤ *Otkriće:* 1803, Smithson Tennant

➤ *Ime:* od grčke boginje duge „Iris“

Atomski broj	77
Grupa	9
Perioda	6
Kategorija	d-metal
A_r	192,217
Elek. konf.	[Xe] 4f ¹⁴ 5d ⁷ 6s ²

Proizvodnja i rezerve

➤ *Rutenijum:*

■ Top 3 producers	1) South Africa 2) Russia 3) Zimbabwe
■ Top 3 reserve holders	1) South Africa 2) Russia 3) USA

➤ *Osmijum:*

■ Top 3 producers	1) South Africa 2) Russia 3) Zimbabwe
■ Top 3 reserve holders	1) South Africa 2) Russia 3) USA

➤ *Rodijum:*

- Katalizator u kolima (redukcija azotovih oksida)
- Katalizator u proizvodnji azotne kiseline, sirćetne kiseline, u reakcijama hidrogenizacije
- Za oblaganje optičkih vlakana

➤ *Iridijum:*

- Otporan na koroziju
- Legure (osmijum)
- Kontakti u svećicama (auto industrija) zbog visoke tačke topljenja i male reaktivnosti

Fizičke osobine

▼ Rodijum

■ Group	9	■ Melting point	1963°C, 3565°F, 2236 K
■ Period	5	■ Boiling point	3695°C, 6683°F, 3968 K
■ Block	d	■ Density (g cm ⁻³)	12.4
■ Atomic number	45	■ Relative atomic mass	102.906
■ State at 20°C	Solid	■ Key isotopes	¹⁰³ Rh
■ Electron configuration	[Kr] 4d ⁸ 5s ¹	■ CAS number	7440-16-6
■ ChemSpider ID	22389	ChemSpider is a free chemical structure database	

▼ Atomic data

■ Atomic radius, non-bonded (Å)	2.10			■ Covalent radius (Å)	1.34			
■ Electron affinity (kJ mol ⁻¹)	109.704			■ Electronegativity (Pauling scale)	2.28			
■ Ionisation energies (kJ mol ⁻¹)	1 st	2 nd	3 rd	4 th	5 th	6 th	7 th	8 th
	719.675	1744.45	2996.83	-	-	-	-	-

▼ Iridijum ?

■ Group	9	■ Melting point	2446°C, 4435°F, 2719 K
■ Period	6	■ Boiling point	4428°C, 8002°F, 4701 K
■ Block	d	■ Density (g cm ⁻³)	22.5622
■ Atomic number	77	■ Relative atomic mass	192.217
■ State at 20°C	Solid	■ Key isotopes	¹⁹³ Ir
■ Electron configuration	[Xe] 4f ¹⁴ 5d ⁷ 6s ²	■ CAS number	7439-88-5
■ ChemSpider ID	22367	ChemSpider is a free chemical structure database	

▼ Atomic data ?

■ Atomic radius, non-bonded (Å)	2.13			■ Covalent radius (Å)	1.32			
■ Electron affinity (kJ mol ⁻¹)	150.884			■ Electronegativity (Pauling scale)	2.2			
■ Ionisation energies (kJ mol ⁻¹)	1 st	2 nd	3 rd	4 th	5 th	6 th	7 th	8 th
	865.186	-	-	-	-	-	-	-

Oksidaciona stanja rodijuma

+0	$\text{Rh}_4(\text{CO})_{12}$
+1	$\text{RhCl}(\text{PH}_3)_2$
+2	$\text{Rh}_2(\text{O}_2\text{CCH}_3)_4$
+3	$\text{RhCl}_3, \text{Rh}_2\text{O}_3$
+4	$\text{RhF}_4, \text{RhO}_2$
+5	$\text{RhF}_5, \text{Sr}_3\text{LiRhO}_6$
+6	RhF_6

Oksidaciona stanja iridijuma

-3	$[\text{Ir}(\text{CO})_3]^{3-}$
-1	$[\text{Ir}(\text{CO})_3(\text{PPh}_3)]^-$
0	$\text{Ir}_4(\text{CO})_{12}$
+1	$[\text{Ir}(\text{CO})\text{Cl}(\text{PPh}_3)_2]$
+2	IrCl_2
+3	IrCl_3
+4	IrO_2
+5	Ir_4F_{20}
+6	IrF_6
+7	$[(\eta^2\text{-O}_2)\text{IrO}_2]^+$
+8	IrO_4
+9	$[\text{IrO}_4]^{+[2]}$

Hemijske osobine

- Rodijum i iridijum se razlikuju od predhodnih elemenata po tome što ne grade oksoanijone i okside u višim valentnim stanjima.
- Za Rh su karakteristična jedinjenja u valentnim stanjima I i II, a za Ir I, II i IV. U najvišim oksidacionim stanjima, ovi metali grade samo heksafluoride i soli anjona IrF_6^- .
- Za njih je karakteristična sklonost da grade katjonske komplekse, za razliku od svih do sada proučavanih teških metala kod kojih takva tendencija nije bila izražena.
- Rh(III) gradi brojne aminske komplekse i po tome je sličan Co(III)-jonu.
- Rh(II) ne gradi stabilne komplekse kao Co(II), ali se jedinjenja tog tipa javljaju kao intermedijeri u reakcijama redukcije jedinjenja drugih jona ovog metala.

Kompleksna jedinjenja Rh i Ir

- Postoje brojni dijamagnetni, kinetički stabilni, oktaedarski kompleksi ovih metala, slični onima koje gradi Co(III).
- Takvi su kompleksi $[\text{RhCl}_5(\text{H}_2\text{O})]^{2-}$ i $[\text{IrCl}_6]^{3-}$.
- U kompleksima sa ligandima tipa X^- , H_2O ili NH_3 redukcijom se ne dobijaju kompleksi M(II)-jona kao kod kobalta, već reakcija ide do metala, a u kontrolisanim uslovima do hidridnih kompleksa tipa $[\text{Rh}(\text{NH}_3)_5\text{H}]\text{SO}_4$.
- Kompleksi M(IV) jona, d^5 - konfiguracije se teško dobijaju, jer se jon Rh(III) teško oksiduje, dok iridijum u ovom oksidacionom stanju gradi oktaedarske komplekse konfiguracije t_{2g}^5 , sa jednim nesparenim elektronom.

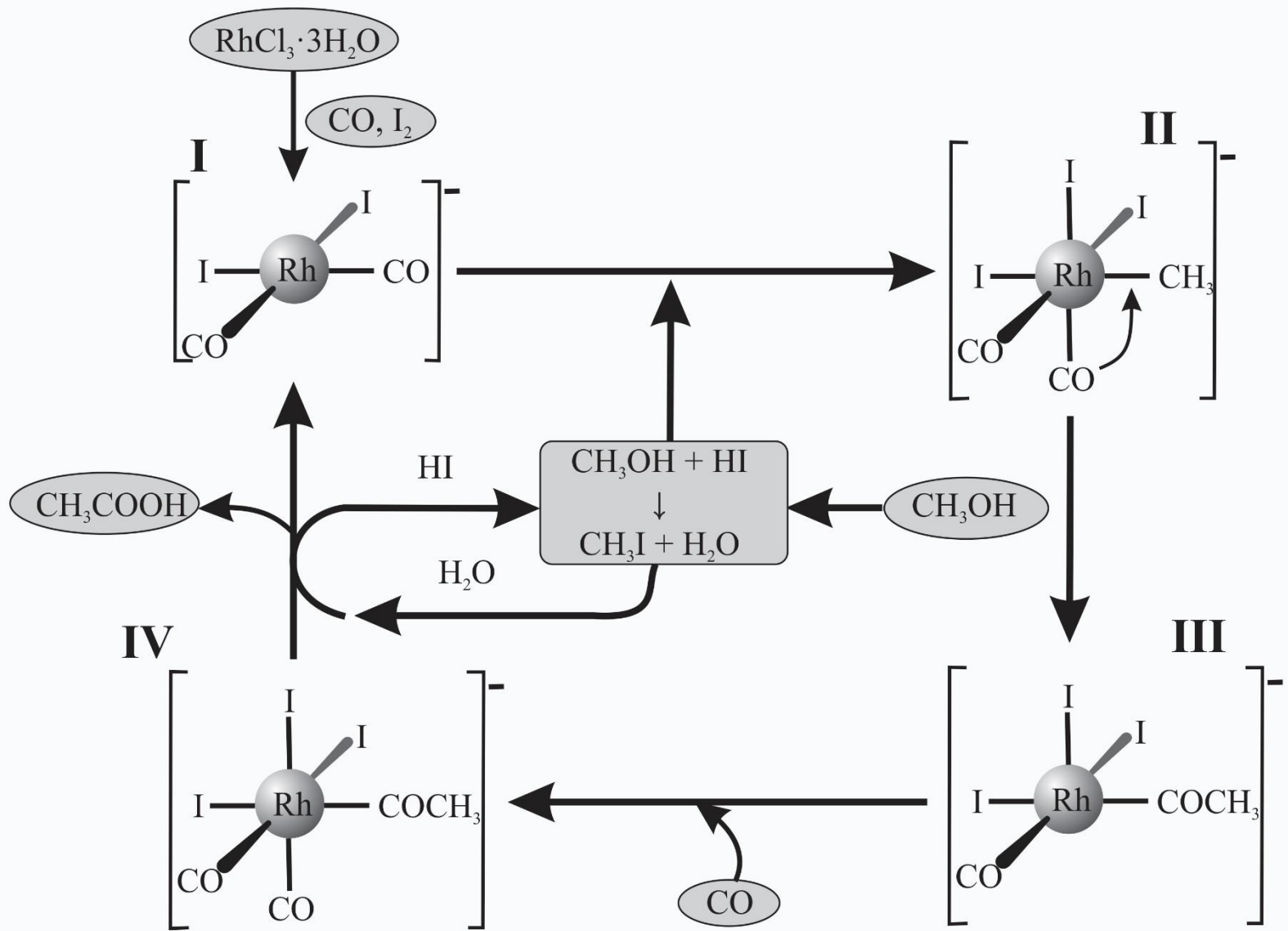
Pregled kompleksnih jona Rh i Ir

M(0), d ⁹ konfiguracija	Ir(0) gradi karbonil.
M(I), d ⁸ konfiguracija	Planarni kompleksi sa ligandima π -donorima najpoznatiji su karbonilhloridi.
M(II), d ⁷ konfiguracija	Kompleksi sa organskim ligandima: $[\text{Rh}(\text{OCOR})_2]_2$. Najpoznatiji su sa acetatnim ligandom.
M(III), d ⁶ konfiguracija	Brojni katjonski i anjonski kompleksi, neutralni molekuli, oktaedarske strukture sa koordinacionim brojem 6. Od $\text{RhCl}_3 \times 3\text{H}_2\text{O}$ dobijaju se katjonski kompleksi sa NH_3 , Py, olefinima, a Ir gradi komplekse sa amonijakom i: RhCl_3L_3 , $\text{Rh}_2\text{Cl}_6\text{L}_4$, $\text{Rh}_2\text{Cl}_6\text{L}_2$, poznati su i hidridni kompleksi MHCl_2L_3 i MH_2ClL_3 .
M(IV), d ⁵ konfiguracija	Za Rh to je značajno oksidaciono stanje $[\text{RhCl}_6]^{2-}$ kompleksni jon. Najvažnije oksidaciono stanje iridijuma u kompleksima sa halogenidnim anjonima i oksalatom: $[\text{IrX}_6]^{2-}$.

- Brojni kompleksi platinskih metala su nezamenljivi katalizatori u različitim industrijskim procesima.
- Njihovo katalitičko dejstvo zasnovano je na sposobnosti da vezuju i otpuštaju ligande i prelaze iz stanja koordinacione nezasićenosti u zasićenost i obrnuto.
- Te promene u koordinacionoj sferi metala nastaju tokom reakcije oksidativne adicije ili reduktivne eliminacije.
- Kompleksi rodijuma su efikasni katalizatori i u procesima hidrogenizacije olefina.

- Industrijska sinteza sirćetne kiseline po takozvanom Monsantoovom postupku zasniva se na direktnoj karbonilaciji metanola u prisustvu kompleksa rodijuma.
- Polazna supstanca za dobijanje katalizatora je $\text{RhCl}_3 \times 3\text{H}_2\text{O}$.
- Uvođenjem CO u rastvor rodijum(III)-hlorida, Rh(III) se redukuje do Rh(I) koji u prisustvu joda i malog viška gradi kompleksni anjon $[\text{RhI}_2(\text{CO})_2]^-$ koji ima katalitičke osobine.
- Rodijum u nešto izmenjenim uslovima oksidativnom adicijom gradi novi kompleks sa koordinacionim brojem 6, $[\text{RhI}_3(\text{CO})_2\text{CH}_3]$ koji se dalje transformiše i razlaže na polazni kompleks i jedinjenje CH_3COCl od koga nastaje sirćetna kiselina.

Primer katalitičkog dejstva kompleksa $[\text{RhI}_2\text{CO}_2]^-$ u sintezi sirćetne kiseline po Monsanatom postupku